

О. Чернілевська,

аспірант кафедри цивільного права і процесу юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

МНОЖИННІСТЬ ОСІБ У ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ ІЗ ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ПРАЦІВНИКОМ

Законодавче закріплення обов'язку щодо відшкодування шкоди, завданої працівником юридичної чи фізичної особи під час виконання трудових (службових) обов'язків, спричинило можливість формування складної правової конструкції, яка складається з двох самостійних, однак нерозривно пов'язаних, зобов'язань: основного й похідного (регресного). Хоча регресні зобов'язання неодноразово аналізувалися як вітчизняними, так і закордонними науковцями, такими як О.С. Йоффе, І.Б. Новицький, Є.А. Суханов, К.С. Юдельсон, проте залишається низка питань, які потребують додаткового висвітлення.

Особливо цікавою є проблема виникнення множинності осіб як в основному, так і в похідному зобов'язаннях. Загалом це питання тісно пов'язане із суб'єктним складом цивільного зобов'язання, яке досліджувалося в контексті більш загальних наукових проблем, наприклад у докторській дисертації С.О. Погрібного «Механізми та принципи договірної регулювання цивільних відносин», у докторській дисертації Т.В. Боднар «Виконання цивільних зобов'язань», у кандидатській дисертації О.Я. Кузьмича «Договори на користь третіх осіб». Водночас певні аспекти множинності осіб у зобов'язанні висвітлено в наукових працях С.О. Бродовського, Ф.І. Гавзе, В.І. Голевінського, Н.С. Кузнецової, М.С. Молякко, Л. Моранд'єра, М.В. Осипової, С.В. Сарбаша, О.С. Таран, Г.Ф. Шершеневича та інших.

Метою цієї статті є детальний аналіз множинності осіб у зобов'язаннях,

які виникають внаслідок заподіяння шкоди працівником юридичної чи фізичної особи під час виконання ним своїх обов'язків.

Заподіяти матеріальну та/або моральну шкоду можливо як у межах договірних правовідносин, так і поза ними. В останньому випадку йдеться про утворення недоговірного (деліктного) зобов'язання, суб'єктами якого є боржник і кредитор. Боржник – це особа, яка зобов'язана відшкодувати завдану шкоду; кредитором є потерпілий. Заподіяння шкоди виникає внаслідок порушення майнових або особистих немайнових прав особи, які носять абсолютний, а не відносний характер. Як результат, деліктне зобов'язання спрямоване на те, щоб поновити права потерпілого за рахунок заподіювача шкоди або особи, яка є відповідальною за шкоду. Так, особа, яка завдала шкоди неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також майну фізичної чи юридичної особи, зобов'язана її відшкодувати, а потерпілий має право на відшкодування завданої шкоди в повному обсязі.

У випадку заподіяння шкоди працівником юридичної або фізичної особи під час виконання ним своїх обов'язків зобов'язання, яке виникає, окрім загальних характеристик (факт заподіяння шкоди, протиправність поведінки заподіювача шкоди, причиновий зв'язок між такою поведінкою і шкодою та вина), притаманні певні особливості. Так, у ст. 1172 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) передбачено, що юридична або фізич-

на особа відшкодовує шкоду, завдану їй працівником під час виконання ним своїх трудових (службових обов'язків). Під цим слід розуміти, що заподіяння шкоди працівником юридичної або фізичної особи під час виконання ним своїх обов'язків вважається спеціальним деліктом, який є можливим за таких умов:

1) між працівником (заподіювачем шкоди) і відповідною юридичною або фізичною особою існують трудові (службові) правовідносини, правовою підставою виникнення яких слугує трудовий договір (контракт), наказ про прийняття на службу, про переведення на тимчасову роботу до організації, акт обрання на виборну посаду, а також інші юридичні акти;

2) шкода заподіюється безпосередньо під час виконання трудових (службових) обов'язків, тобто під час здійснення обумовленої трудовим договором (контрактом), іншим локальним чи адміністративним актом роботи. Ключова ознака полягає в тому, що працівник (службовець) виконує роботу, доручену йому згідно із зазначеними розпорядчими актами, незалежно від того, який характер вона має (одноразовий, тимчасовий чи постійний).

Найбільш цікавою в цьому делікті є проблема вини, оскільки безпосередній заподіювач шкоди та особа, яка зобов'язана її відшкодувати потерпілому, диференціюються. Так, дії працівників (службовців) та інших осіб як наслідок виконання трудових (службових) обов'язків, обов'язків за договором підряду чи з метою здійснення підприємницької або іншої діяльності юридично вчиняються від імені та в інтересах роботодавця. Власне тому обов'язок щодо відшкодування шкоди покладається на фізичну або юридичну особу, з якою працівник перебуває в трудових відносинах. Зазначена законодавча норма покликана захистити інтереси потерпілого. Як свідчить практика, у контексті притягнення особи до цивільно-правової відповідальності найбільшою проблемою є встановлення вини

заподіювача шкоди, яка, як правило, є обов'язковою умовою, що зумовлює настання відповідальності за спричинення шкоди. Зокрема, набагато складніше довести вину окремого працівника, ніж організації, з якою він пов'язаний трудовими (службовими) відносинами.

Розглянемо один із прикладів звернення до суду щодо відшкодування шкоди, завданої працівником під час виконання своїх трудових (службових) обов'язків у порядку регресу. У лютому 2013 р. одним із районних судів Закарпатської області ухвалено рішення в справі за позовом юридичної особи «Голден Фрутс» до ОСОБА_2 про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок ДТП в порядку регресу. Позовні вимоги обґрунтовано тим, що 22.03.2010 р. відбулася ДТП, учасниками якої були автомобілі НОМЕР_1 під керуванням ОСОБА_2 та НОМЕР_2. У судовому порядку винуватцем ДТП визнано відповідача, водночас власником автомобіля НОМЕР_1 є «Голден Фрутс», з якою ОСОБА_2 перебуває в трудових правовідносинах. З метою відшкодування шкоди, завданої автомобілю НОМЕР_2, позивач виплатив власнику останньої суму в розмірі 62 000,00 грн, окрім того, ремонт автомобіля НОМЕР_1 коштував 41 849,00 грн, що підтверджується висновком експертного автотоварознавчого дослідження. Дослідивши всі запропоновані докази, суд дійшов висновку, що вимоги позивача про відшкодування заподіяної шкоди внаслідок ДТП в порядку регресу є недоведеними, а тому не підлягають задоволенню. Рішення обґрунтовується тим, що відповідач повідомив, що документи щодо виплати власнику автомобіля НОМЕР_2 коштів у розмірі 62 000,00 грн відсутні, та водночас надав документи щодо виплати юридичній особі «Голден Фрутс» страхового відшкодування в розмірі 24 990,00 грн. Окрім того, у висновку спеціаліста-автотоварознавця зазначено, що ремонтувати автомобіль економічно недоцільно та визначено розмір матеріальної шкоди в розмірі 33 956 грн, що складає дійсну ринкову вартість автомо-

біля. Тому, ухвалено рішення про відмову в задоволенні позову повністю [2].

Аналіз наведеного прикладу із судової практики та законодавчих положень дозволяє стверджувати, що в контексті заподіяння шкоди працівником юридичної або фізичної особи під час виконання своїх обов'язків ідеться про існування складної правової конструкції. Зокрема, внаслідок заподіяння матеріальної та/або моральної шкоди виникає деліктне зобов'язання, суб'єктами якого є потерпілий і юридична або фізична особа – роботодавець заподіювача шкоди. Після того, як зазначену шкоду буде відшкодовано в повному обсязі, юридична або фізична особа-роботодавець з урахуванням положень ч. 1 ст. 1191 ЦК України наділяється правом зворотної вимоги (регресу) до винної особи в розмірі виплаченого відшкодування, якщо інший розмір не встановлено законом.

Регресна вимога носить похідний характер. Вона виникає лише на основі виконання певного іншого зобов'язання, яке щодо регресного може бути названим основним. Регресне зобов'язання завжди є похідним від основного, оскільки коли основне зобов'язання припиняє дію, то виникає регресне [4]. Окрім того, існує наукова позиція, відповідно до якої можна говорити про відносну самостійність регресних зобов'язань, у яких беруть участь дві сторони: кредитор (регредієнт) і боржник (регресант). Особливість кредитора полягає в тому, що він, перш ніж стати кредитором у регресному зобов'язанні, був боржником в іншому зобов'язанні, виконання якого й зумовило регресне зобов'язання [5, с. 64]. Тому в контексті згаданої ситуації можна стверджувати про виникнення нового зобов'язання між роботодавцем і його працівником (працівниками), який (які) заподіяв (заподіяли) шкоду третій особі під час виконання своїх трудових (службових) обов'язків.

Окремо варто додати, що в зобов'язанні, яке виникає внаслідок заподіяння шкоди працівником під час вико-

нання ним своїх трудових (службових) обов'язків, хоча б одна зі сторін може бути представлена двома й більше особами. Так, у випадку заподіяння шкоди кількома особами одному потерпілому виникне деліктне зобов'язання з активною множинністю осіб, кілька потерпілих та один заподіювач шкоди сформують зобов'язання з пасивною множинністю осіб, а наявність кількох заподіювачів шкоди та кількох потерпілих утворить змішану множинність осіб.

У випадку утворення активної множинності осіб внаслідок заподіяння шкоди працівником під час виконання своїх трудових (службових) обов'язків така множинність може бути як частковою, так і солідарною. Це залежить від того, яку шкоду було заподіяно. Зокрема, у випадку заподіяння шкоди майну, яке належало кільком особам за правом спільної часткової власності, виникне активна часткова множинність осіб. Своєю чергою, солідарна активна множинність сформується, якщо шкоду буде завдано об'єкту спільної сумісної власності.

Цікавішою є ситуація у випадку існування пасивної множинності осіб у деліктах, які є предметом дослідження. Відразу варто зазначити, що в основному зобов'язанні така множинність можлива лише тоді, коли шкода спільно заподіюється двома й більше працівниками, які пов'язані трудовими (службовими) обов'язками як мінімум із двома окремим юридичними особами. У такій ситуації потерпілий буде мати право звернутися до суду з позовом до обох роботодавців одночасно, керуючись положеннями ч. 1 ст. 1190 ЦК України, згідно з якою особи, спільними діями або бездіяльністю яких було завдано шкоду, несуть солідарну відповідальність перед потерпілим. У випадку задоволення його позовних вимог обидва роботодавці матимуть змогу висунути регресну вимогу до своїх працівників. Однак описаний приклад варто відмежовувати від випадків, коли шкоду може бути завдано внаслідок взаємоне-

оскільки, як свідчить практика, доволі часто буває складно відразу прямо довести вину конкретного працівника. Водночас вирішення цієї проблеми полягає в напрацюванні практикуючими юристами певного алгоритму дій – тактики доказування вини певного працівника в заподіянні шкоди. Особливо актуальним це питання є у випадках, коли як основному, так і регресному зобов'язанню може бути притаманна пасивна множинність осіб.

Ключові слова: заподіяння шкоди працівником, виконання трудових (службових) обов'язків, делікт, регресне зобов'язання, множинність осіб у зобов'язанні.

Статтю присвячено дослідженню зобов'язань із заподіяння шкоди працівником під час виконання трудових (службових) обов'язків. На основі аналізу судової практики розкрито види множинності осіб, які можуть виникнути в таких зобов'язаннях.

Статья посвящена исследованию обязательств по нанесению вреда работником при исполнении своих трудовых (служебных) обязанностей. На основании анализа судебной практики освещены виды множественности лиц, которые могут возникнуть в таких обязательствах.

Article is devoted to commitments as a result of causing damage by an employee while performing job responsibilities. Also, on the basis of analyzed court practice the author highlights the types of plurality of persons which might take place in these commitments.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Рішення Хустського районного суду Закарпатської області від 05.02.2013 р. № 29278699 у справі № 713/430/12 про відшкодування шкоди [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29278699>.
3. Рішення Личаківського районного суду м. Львова від 06.12.2011 р. № 20709851 у справі № 2-5183/11 про відшкодування шкоди [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20709851>.
4. Березовський Р.С. Право зворотної вимоги (регресу) за цивільним законодавством України / Р.С. Березовський [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vuzlib.com/content/view/1435/126>.
5. Гражданское право : [учебник] : в 3 т. / под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. – 6-е изд., перераб. и доп. – М. : ТК «Велби», Изд-во «Проспект», 2005– . – Т. 1. – 2005. – 765 с.